

A2

Kritická teorie dnes

[Matěj Metelec](#)

[č. 13/12 – nový život seriálů](#)

rubrika společnost

[vytisknout](#) | [odeslat e-mailem](#)

Patologie kritičnosti Axela Honnetha

Zřejmě nejdůležitější postava současné kritické teorie se snaží reflektovat důležitost tohoto myšlenkového směru pro současnost. Zdá se, že namísto původní kritiky instrumentalizovaného rozumu podléhá tradiční víře v jeho osvíceneckou sílu.

Podtitul knihy německého filosofa Axela Honnetha *Patologie rozumu zní Dějiny a současnost kritické teorie*. Jako by tím žák Jürgena Habermase, vůdčí postava třetí generace kritické teorie (dále jen KT) a stávající ředitel Institutu pro sociální výzkum (Institut für Sozialforschung) sliboval nejen pohled na minulou a současnou podobu KT, ale i vymezení dějinné vytrvalosti oné patologičnosti, kterou tato teorie kritizuje. Oněch pohledů na minulost se v souboru jedenácti textů nachází dost: Honneth se vrací k význačným postavám KT Theodoru W. Adornovi, Franzi Neumannovi, Alexanderu Mitscherlichovi, Albrechtu Wellmerovi a Walteru Benjaminovi.

**Axel Honneth:
Patologie rozumu.
Dějiny a současnost
kritické teorie.**

Přeložila Alena
Bakešová, Filosofia,
Praha 2011, 294 stran.

Like { 1

Tweet { 0

Chybějící racionalita

S pohledy na současnost KT je to složitější, i když problém racionality a rozumu je opravdu ústředním tématem celé knihy. Respektive se jedná o jejich nedostatek. Problémem našich společností a vlastně celého

globalizovaného světa je dle Honnetha chybějící racionalita. Je pozoruhodné, že škola, z níž vzešlo dílo *Dialektika osvícenství*, odhalující dvojsečnost osvícenského rozumu, stále lpí právě na této staré dobré osvícenské rozumnosti. Na nějakém jeho skutečně rozumném jádru, pokud by bylo patřičně očištěno. Na jakési fundamentální racionalitě, jež je shodou okolností totožná s evropskou osvícenskou tradicí. V textu, jenž zmíněný pohled na minulost a současnost KT realizuje patrně nejvíc, článku *Sociální patologie rozumu. K intelektuálnímu dědictví kritické teorie*, Honneth říká: „V představě rozumného občana je obsažen pojem určitého obecného dobra, na němž by se museli členové jedné společnosti racionálně shodnout, aby k sobě mohli kooperativně vztahovat své individuální svobody.“ Právě taková důvěra v sílu rozumu ale vyvolává otázky. Musí shodě předcházet (konkrétní) racionalita? Nemůže existovat pluralita racionalit, jež by byly s to nalézt shodu?

Honneth vede svou bitvu o rozum ve všech textech souboru, nejzajímavěji pak tam, kde se pro něj půda zdá nejméně úrodná. Jedním z nejpozoruhodnějších je tak článek *Osvojení si svobody*, který se zabývá rozumem podloženou svobodnou vůlí u Freuda, jehož dílo je dnes častěji odsouváno do říše iracionality. Zvláště ilustrativní je ale nejdelší text celého souboru, který je poněkud překvapivě věnován nikoli Adornovi či Horkheimerovi, ale Walteru Benjaminovi, jenž byl spíše okrajovou či přidruženou postavou KT. Po své předčasné smrti ale ve druhé půlce 20. století ovlivnil pestrou škálu lidí, k níž se hlásil daleko širší okruh myslitelů než pouze následovníci KT. Vkrádá se tak představa, že když Honneth velmi podrobně analyzuje a komentuje jeho ranou práci *Ke kritice násilí*, není to jen konfrontace profesora, hledajícího v revolučně-eschatologickém spisku racionální jádro, s jeho svébytným autorem, nýbrž i snaha vrátit dědictví Waltera Benjamina na půdu institucionalizované KT. Zvláště když přezíravě označuje předchozí výklady, které Benjamina na rozdíl od jeho komentáře využívají a pracují v nějakém vlastním směru, za pouze „bagatelizující“ (Marcuse), „přijímající“ (Derrida) či „jednostranně znázorňující“ (Agamben).

Patologie kritika

Oproti rozumu se o konkrétních projevech patologičnosti, jež ho postihuje, dozvíme poměrně málo. To je ale v jistém smyslu příznačné pro pozici, kterou KT zaujímá ve své institucionalizované podobě (tj. Institut pro sociální výzkum) již více než půlstoletí. Honneth sám ji charakterizuje, když v již zmíněném textu *Sociální patologie rozumu* říká, že „do okruhu dnešní společenské kritiky už obecně nespádá ani otázka, jak prakticky překonat poměry bezpráví“, a také, že „otázka vztahu teorie a praxe zůstává ze soudobých úvah vyloučena“. Je těžké posuzovat, s jakou mírou uspokojení lze mluvit současně o společenské kritice a rezignaci na její praktickou stránku, vcelku jisté ale je, že právě zde spočívá problém toho, co se stále deklarativně označuje za *kritickou* teorii. Tím je skutečnost, že z ní zbyla pouze akademická disciplína, jistý způsob výstavby argumentů mezi mnoha dalšími. Je pak jen konsekventní, že Honneth jako o jednom z historických kořenů KT nemluví o marxismu, ale – následuje Adorna a Horkheimera, kteří ve Spojených státech z politických důvodů „demarxizovali“ *Dialektiku osvícenství* – o levicovém hegelianismu. Kritická teorie se tak v jeho osobě dnes dovolává raději Hegela než Marxe.

Když se potom Honneth v textu *Rekonstruktivní společenská kritika s genealogickou výhradou* zaobírá otázkou, jak se při „silné“, tj. normativní, a nikoli případ od případu podmíněné kritice bránit nařčení z paternalismu či dokonce despotismu, je takřka explicitní podmínkou a zároveň nepřekročitelným horizontem jeho argumentace právě ona rezignace na praxi. Pomíjí tím skutečnost, že jedině když ji bereme v potaz, vyhneme se pasti nekonečného, co nejpregnantnějšího definování kritické pozice, jež je pro akademickou snahu o společenskou kritiku typické. Když kritiku rovnou postavíme na ulici, pak není třeba vytvářet pojmy v zatuchlém příšeří kabinetů a poté je, kulhající a nevyklé dennímu světlu, posílat ven, protože přijdou samy k nám.

Vzácné produkty?

Na konci článku, který je laudatiem k poctě Albrechta Wellmera, Honneth tvrdí, že dějiny kritické teorie ještě nebyly završeny. Jestliže ale jeden ze zakladatelů KT Max Horkheimer ve svém slavném textu *Tradiční a kritická*

teorie z roku 1937 definuje tu druhou nejen jako reflektující svou vlastní pozici, ale také usilující o změnu současné situace, je otázka, zda tyto dějiny neopsaly kruh. Její dnešní podoba je totiž až zoufale tradiční a nedostatečně kritická. Honneth v závěrečné polemice s Michaelem Walzerem, která je zařazená jako příloha, apologeticky a pompézně tvrdí, že „vzácné produkty společenské kritiky vyžadují dlouhé časové období, než budou moci rozvinout své působení formou změny společenského vnímání, ale změna orientace, kterou subkutánně podporují, má nesrovnatelně větší stálost a trvalost než to, k čemu by mohlo vést zaujímání intelektuálního postoje“. Spíš než s chladnou hlavou provedený odhad možností *jakékoli* společenské kritiky to zní jako spokojeně akademická rezignace kdysi *kritické* teorie, jež dnes smysl svého působení jen odsouvá do chimérické budoucnosti s tím, že se třeba jednou vyplní dávné proroctví.

Autor je kritik a publicista.
